

YASHIL IQTISODIYOT O‘TISHDA YASHIL ENERGIYA VA UNING IQTISODIY AFZALLIKLARI

Sattarov Ulug‘bek Umed o‘g‘li

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti, “Iqtisodiyot” fakulteti
“Buxgalteriya hisobi” ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

cyberlune22@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada global iqlim o‘zgarishlari sharoitida O‘zbekiston Respublikasining "yashil iqtisodiyot"ga o‘tish strategiyasi, ushbu jarayonda yashil energiya manbalarining o‘rni va ularning iqtisodiy-ekologik afzalliklari tahlil qilingan. Maqolada an'anaviy energiya manbalari, xususan, ko‘mir yoqilg‘isidan foydalanishning atrof-muhitga va milliy iqtisodiyotga salbiy ta’siri hamda qayta tiklanuvchi energiya tizimlarini joriy etish orqali erishilayotgan iqtisodiy samaradorlik o‘rganilgan. Shuningdek, aholi va tadbirkorlik subyektlarini rag‘batlantiruvchi soliq va subsidiya imtiyozlari hamda xorijiy investitsiyalarning yalpi ichki mahsulot (YIM) o‘sishidagi o‘rni statistik ma’lumotlar asosida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, yashil energiya, qayta tiklanuvchi manbalar, quyosh panellari, iqtisodiy samaradorlik, ko‘mir degradatsiyasi, ekologik barqarorlik, energiya xavfsizligi, soliq imtiyozlari, ESG mezonlari.

Abstract. This article analyzes the strategy of the Republic of Uzbekistan's transition to a "green economy" in the context of global climate change, focusing on the role of green energy sources and their economic and environmental advantages. The paper examines the negative impact of traditional energy sources, particularly coal, on the environment and the national economy, and highlights the economic efficiency achieved through the implementation of renewable energy systems. Furthermore, tax and subsidy incentives encouraging citizens and business entities, along with the role of foreign direct investment in GDP growth, are analyzed based on up-to-date statistical data.

Keywords: green economy, green energy, renewable sources, solar panels, economic efficiency, coal degradation, environmental sustainability, energy security, tax incentives, ESG criteria.

Kirish

XXI asr iqtisodiyotining eng muhim global tendensiyalaridan biri — bu an'anaviy resurs intensiv (jadal) modeldan "**Yashil iqtisodiyot**" (**Green Economy**) modeliga o‘tishdir. Yashil iqtisodiyot — bu insonlar farovonligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bilan bir qatorda, ekologik xavf-xatarlarni hamda ekotizimlar tanazzulini sezilarli darajada kamaytiradigan iqtisodiy faoliyat tizimidir. Ushbu

tizimning yuragi va harakatlantiruvchi kuchi esa shubhasiz **yashil energetika** hisoblanadi.

Iqlim o'zgarishi oqibatlarini, tabiiy yoqilg'i (gaz, neft, ko'mir) zaxiralarning cheklanganligi va ularning narxlari global bozorda keskin tebranishi barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun energetika siyosatini tubdan isloh qilishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham global hamjamiyatning faol a'zosi sifatida Parij bitimi majburiyatlarini bajarish va milliy energiya xavfsizligini mustahkamlash yo'lida tizimli islohotlarni amalga oshirmoqda.

Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotga o'tish shunchaki ekologik maqsad emas, balki sanoatni modernizatsiya qilish, investitsion jozibadorlikni oshirish va yangi "yashil" ish o'rinlarini yaratishga qaratilgan uzoq muddatli strategik zaruriyatdir.

Ko'mir yoqilg'isining iqtisodiy ekologiyaga salbiy ta'siri

Uzoq yillar davomida mamlakatimiz energetika balansida issiqlik elektr stansiyalari (IES) mutloq yetakchilik qilib keldi. Ma'lumotlarga ko'ra, 2022-yilda ishlab chiqarilgan elektr energiyasining qariyb 88 foizi tabiiy gaz, 7 foizi ko'mir, qolgan qismi esa gidro va boshqa manbalarga to'g'ri kelgan [1]. Ammo bunday uglevodorodli qaramlik iqtisodiyot uchun ikki tomonlama xavf tug'diradi:

1. **Iqtisodiy xavf:** Tabiiy gaz va neft mahsulotlarining ichki ehtiyoj uchun ko'p sarflanishi ularning eksport salohiyatini pasaytiradi va iqtisodiyotni xomashyo narxlariga qaram qilib qo'yadi.
2. **Ekologik va ijtimoiy xavf:** Fosil (qazilma) yoqilg'ilar, ayniqsa, ko'mir eng iflos manbalar sirasiga kiradi. Ko'mir yoqilishi natijasida atmosferaga ulkan miqdorda karbonat angidrid (CO_2), oltingugurt angidrid (SO_2), azot oksidlari (NO) va mayda chang zarrachalari (PM2.5) ajralib chiqadi [7].

Ayniqsa, eski texnologiyalarda ishlaydigan termoelektr stansiyalarida chiqindilar miqdori yuqoriligi ekologik inqirozni chuqurlashtiradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining (JSST) tahlillariga ko'ra, havo ifloslanishi oqibatida kelib chiqadigan kasalliklar va mehnat qobiliyatining yo'qolishi O'zbekiston iqtisodiyotiga yiliga qariyb **1,3 milliard AQSh dollari** miqdorida bilvosita zarar yetkazadi [7].

Shu bois, so'nggi yillarda ko'mir iste'molini optimallashtirish bo'yicha keskin choralar ko'rildi. Natijada, 2023-yilda mamlakatda koqmir yoqish hajmi 1,6 million tonnani tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 1,16 million tonnagacha (27,7 foizga) qisqartirildi [1],[6]. Bu kamayish aynan yashil energiya manbalarining ishga tushirilishi hisobiga qoplandi.

Yashil iqtisodiyot modelida yashil energiyaning ulushi va samaradorligi

O'zbekiston energetika sohasini transformatsiya qilish orqali global ESG (Environmental, Social, and Governance — Ekologik, ijtimoiy va korporativ

boshqaruv) mezonlariga moslashmoqda. Bu xalqaro yirik investorlar va moliya institutlarining (Jahon banki, YTTB, OTB) mamlakatga investitsiya kiritish g'ayratini oshirmoqda.

Bugungi kunda mamlakatimiz bo'ylab umumiy quvvati **4 682 megavattga (MW)** teng bo'lgan 12 ta quyosh va 5 ta shamol elektr stansiyalari energetika tizimiga integratsiya qilingan [1]. Ushbu loyihalarning geografik joylashuvi va iqtisodiy samaradorligini quyidagi jadval orqali ko'rishimiz mumkin:

Qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining hududiy va iqtisodiy parametrlari

Hudud (Viloyat)	Stansiyalar turi	Asosiy Investorlar	Iqtisodiy samarasi (Yillik)
Navoiy	Quyosh/Shamol	Masdar (BAA)	90 mln m ³ gaz tejalihi / 60 mlrd so'm sof foyda
Buxoro	Quyosh/Shamol	ACWA Power (Saudiya Arabistoni)	Energiya importini qisqartirish, tarmoqni barqarorlashtirish
Qashqadaryo	Quyosh	Xalqaro konsorsiumlar	Mahalliy sanoat korxonalarini uzluksiz tok bilan ta'minlash
Jizzax	Quyosh	Davlat-xususiy sheriklik	Mahalliy ekotizimga yuklamani kamaytirish

2024-yil yakunlariga ko'ra, yashil energiya sektoriga kiritilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi **1,1 milliard AQSh dollarini** tashkil etdi [6]. Eng muhimi, bu soha ijtimoiy muammolarni hal etishga ham xizmat qilib, **12 mingdan ortiq yangi va yuqori daromadli ish o'rinlarini** yaratdi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan yashil energiyaning eng katta yutug'i — import qaramligini kamaytirishidir. 2018-yil bilan solishtirganda, 2024-yilda energiya importi hajmi **15 foizga qisqardi** [2],[3]. Bu esa milliy valyuta barqarorligini ta'minlash va tashqi iqtisodiy xavflardan himoyalashda muhim qalqondir. Shuningdek, yashil generatsiyalar hisobiga 2,7 milliard kub metr tabiiy gaz tejaldi va atmosferaga 4 million tonna zararli gazlar chiqishining oldi olindi [1].

Mikroiqtisodiy darajada rag'batlantirish: Aholi va biznes imtiyozlari

Yashil iqtisodiyot faqat yirik stansiyalar bilan cheklanmaydi, u inklyuziv bo'lishi, ya'ni har bir xonadon va kichik biznesni qamrab olishi lozim. O'zbekistonda joriy etilgan "Quyoshli xonadon" dasturi va boshqa rag'batlantirish mexanizmlari bunga yaqqol misoldir.

Hozirgi kunda 50 kilovattgacha quvvatga ega bo'lgan qayta tiklanuvchi energiya qurilmalarini o'rnatgan jismoniy va yuridik shaxslar uchun keng qamrovli soliq imtiyozlari mavjud [3],[5]:

- **Mulk solig'idan ozod qilish;**
- **Yer solig'idan ozod qilish;**
- **Foyda solig'idan (tadbirkorlar uchun) tegishli tartibda ozod etish.**

Mikrogeneratsiyani (kichik hajmdagi ishlab chiqarish) iqtisodiy rag'batlantirishning yana bir mexanizmi — bu ortiqcha energiyani davlatga sotish tizimidir. Fuqarolar o'zlari iste'mol qilganidan ortgan har 1 kWh elektr energiyasini davlat tarmog'iga o'rtacha **1000 so'mdan** sotish imkoniyatiga ega [5].

Ushbu chora-tadbirlar natijasida respublika miqyosida aholi tomonidan o'rnatilgan quyosh panellarining yalpi hajmi keskin oshdi. Grafik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 2025-yilning sentabr oyi holatiga ko'ra, muqobil manbalardan ishlab chiqarilgan umumiy energiya hajmi **8 milliard kWh**ga yetdi [1],[6]. Bu respublikadagi 6 million xonadonning to'liq bir yillik ehtiyojini qoplashga qodir ulkan ko'rsatkichdir. E'tiborlisi, ishlab chiqarish hajmi faqatgina bir oy ichida 1 milliard kWhdan ziyodroq o'sishga erishgan bo'lib, mutaxassislar 2026-yilda ushbu o'sish sur'ati geometrik progressiyada davom etishini bashorat qilmoqdalar.

Bundan tashqari, aholiga quyosh panellari o'rnatish uchun davlat tomonidan **1200 AQSh dollarigacha subsidiya** yoki 3 yilgacha foizsiz (yoki imtiyozli) kreditlar ajratish tizimi yo'lga qo'yilgan [5],[6]. Bu aholining iqtisodiy faolligini oshirib, xonadonlar byudjetini optimallashtirmoqda.

Xulosa

O'zbekistonning yashil iqtisodiyotga o'tish va yashil energetikani rivojlantirish strategiyasi ham ekologik barqarorlikni ta'minlash, ham makroiqtisodiy barqarorlikka erishishning yagona to'g'ri yo'lidir. Ko'mir va boshqa uglevodorodlardan bosqichma-bosqich voz kechish orqali mamlakat milliardlab dollarlik ekologik hamda tibbiy zararlarning oldini olmoqda.

Yashil energiya sohasining jozibadorligini yanada oshirish va maqolada keltirilgan muammolarni tizimli hal etish uchun quyidagi choralarni amalga oshirish taklif etiladi:

1. **"Yashil buxgalteriya" va ESG hisobotlarini joriy etish:** Korxonalarda ekologik zararni va yashil texnologiyalardan keladigan foydani aks ettiruvchi buxgalteriya hisobi standartlarini ishlab chiqish.
2. **Kichik biznes uchun yashil kredit liniyalarini kengaytirish:** Quyosh panellari oʻrnatmoqchi boʻlgan tadbirkorlik subyektlari uchun garovsiz va uzoq muddatli "yashil mikro kreditlar" tizimini soddalashtirish.
3. **Smart Grid (Aqlli tarmoqlar) texnologiyasini rivojlantirish:** Aholi va yirik stansiyalardan olinadigan energiyani minimal yoʻqotishlar bilan taqsimlash uchun raqamli energiya boshqaruvi tizimini toʻliq yoʻlga qoʻyish.
4. **Mahalliy kadrlar tayyorlash:** Oliy ta'lim muassasalarida, xususan, iqtisodiyot va muhandislik yoʻnalishlarida yashil energetika auditori va yashil iqtisodiyot menejmenti ixtisosliklarini koʻpaytirish.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot tamoyillarining hayotga tatbiq etilishi Oʻzbekistonning kelgusi avlodlari uchun toza atrof-muhit, energiya mustaqilligi va barqaror oʻsuvchi milliy iqtisodiyot poydevorini kafolatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oʻzbekiston Respublikasi Energetika vazirligi. (2024). *Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish boʻyicha yillik hisobot*. Toshkent.
2. International Energy Agency (IEA). (2023). *World Energy Outlook 2023*. Paris: OECD Publishing.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining PF–6019-sonli Farmoni. (2019). *2030-yilgacha qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish strategiyasi toʻgʻrisida*.
4. Masdar Renewable Energy. (2024). *Project Data Report: Uzbekistan Solar Projects*. Abu Dhabi.
5. Times of Central Asia. (2024). *Uzbekistan provides incentives for households to install solar panels*.
6. UNDP Uzbekistan. (2024). *Green Economy Transition in Uzbekistan: Annual Review*.
7. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti. (2023). *Air Pollution and Health in Central Asia*. Geneva.